

Pandemi Sürecinde Üniversite Öğrencilerinin Uzaktan Eğitime Yönelik Görüşleri ile COVID-19 Fobisi Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Kesitsel Bir Çalışma

Determining the Relationship Between University Students' Views on Distance Education and COVID-19 Phobia During the Pandemic Process: A Cross-Sectional Study

^{ID} Bekir ERTUĞRUL^a, ^{ID} Esra TEKİNYILDIZ^b

^aBaşkent Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, İlk ve Acil Yardım Programı, Ankara, Türkiye

^bHacettepe Üniversitesi İhsan Doğramacı Çocuk Hastanesi, Çocuk Yoğun Bakımı BD, Ankara, Türkiye

ÖZET Amaç: Araştırma, pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik görüşleri ile koronavirüs hastalığı-2019 [coronavirus disease-2019 (COVID-19)] fobisi arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılmıştır. **Gereç ve Yöntemler:** Kesitsel tipte yapılan araştırma, Başkent Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu'nda öğrenim gören 434 öğrenci ile Şubat 2021 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri, demografik veriler ve uzaktan eğitime ilişkin bilgilerden oluşan tanımlayıcı bilgi formu ve COVID-19 Fobisi Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizinde SPSS 22.0 programı kullanılmış, sayı-yüzde, ortalama, standart sapma, Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis H testi uygulanmıştır. Araştırmanın yürütülmesi için gerekli izinler ve etik onay alınmıştır. **Bulgular:** Öğrencilerin %59,2'sinin uzaktan eğitimden memnun olduğu, %74,0'ının pandemi döneminde akademisyenlerin eğitiminden memnun olduğu, %58,5'inin uygulama derslerinin az yapılmasının öğrenmelerini olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Öğrencilerin COVID-19 fobisi ölçeği puan ortalaması 56,27±18,13 olarak belirlenmiştir. Kadınların, düşük sosyoekonomik düzeye sahip olanların ve evden çıkmayanların COVID-19 fobisinin yüksek olduğu saptanmıştır (p<0,05). COVID-19 fobisi yüksek olan öğrencilerin uzaktan eğitim, uzaktan eğitimle öğrenme memnuniyetinin arttığı, pandemi sürecinde yüz yüze eğitim almayı isteme oranının azaldığı tespit edilmiştir (p<0,05). **Sonuç:** Öğrencilerin COVID-19 fobisinin yüksek olması uzaktan eğitim sürecindeki memnuniyeti artırdığı görülmektedir. Pandemi döneminde yüz yüze eğitim sürecine geçildiğinde COVID-19 fobisi yüksek olan öğrencilerin tespit edilerek sürecin yönetilebilirliğine yönelik bilgilendirici ve bilinçlendirici faaliyetlerde bulunulması, baş etme becerilerinin kazandırılması önerilir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19; uzaktan eğitim; halk sağlığı hemşiresi; fobi

ABSTRACT Objective: The research was conducted to determine the relationship between university students' views on distance education and coronavirus disease-2019 (COVID-19) phobia during the pandemic process. **Material and Methods:** The cross-sectional research was carried out in February 2021 with 434 students studying at Başkent University Health Services Vocational School. The data of the study were collected using a descriptive information form consisting of demographic data and information on distance education and the COVID-19 phobia scale. SPSS 22.0 program was used to analyze the data, number-percentage, mean, standard deviation, Mann-Whitney U and Kruskal-Wallis H test were applied. Necessary permissions and ethical approval were obtained for the conduct of the study. **Results:** It was stated that 59.2% of the students were satisfied with distance education, 74.0% were satisfied with the education of the academicians during the pandemic period, and 58.5% of them had a negative effect on their learning as less practice lessons were done. The students' mean score on the COVID-19 phobia scale was determined to be 56.27±18.13. COVID-19 phobia was found to be high in women, those with low socio-economic status and those who did not leave home (p<0.05). It was determined that students with high COVID-19 phobia increased their learning satisfaction with distance education and distance education, and the rate of wanting to receive face-to-face education decreased during the pandemic process (p<0.05). **Conclusion:** It is seen that the high level of COVID-19 phobia of students increases the satisfaction in the distance education process. During the pandemic period, it is recommended to identify students with high COVID-19 phobia and to engage in informative and awareness-raising activities for the manageability of the process, and to gain coping skills.

Keywords: COVID-19; distance learning; public health nurse; phobia

Correspondence: Bekir ERTUĞRUL
Başkent Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, İlk ve Acil Yardım Programı, Ankara, Türkiye
E-mail: bertugrul@baskent.edu.tr

Peer review under responsibility of Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences.

Received: 10 Mar 2021

Received in revised form: 18 Apr 2021

Accepted: 10 May 2021

Available online: 02 Jun 2021

2146-8893 / Copyright © 2022 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Koronavirüs hastalığı-2019 [coronavirus disease-2019 (COVID-19)], Aralık 2019 tarihinde Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkan, akut bulaşıcı pnömoniye neden olan ve birçok ülkeye hızlı bir şekilde yayılarak pandemiye yol açan bir halk sağlığı sorunudur.¹ Günümüzde dünyada COVID-19 vaka sayısının 132 milyona yaklaştığı ve 2,86 milyon kişinin öldüğü bildirilirken, Türkiye'de vaka sayısının 3,5 milyona yaklaştığı ve 32.000 kişinin yaşamını kaybettiği bildirilmektedir.^{2,3} Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 30 Ocak 2020'de "Uluslararası Öneme Sahip Halk Sağlığı Acil Durumu" olarak açıklanmıştır.⁴

COVID-19 ile mücadele kapsamında, ulusal ve uluslararası düzeyde birtakım halk sağlığı önlemleri alınmıştır. İtalya'da müze, tiyatro, sinema, kilise, spor tesisleri kapatılarak bar ve restoranlara saat sınırlaması getirilmiştir. Ayrıca sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir.⁵ Çin'de halkın endişesini azaltmak için basın toplantısı düzenlenmesi, sınırların kapatılması, seyahat sınırlaması, ülkeye giren yolculara havaalanında sağlık taraması, test ve karantina uygulaması yapılması, maske, sosyal mesafe, el hijyeni ve hükümet rehberliğinin takip edilmesi gibi önlemler uygulanmıştır.⁶ Ülkemizde ise eğlence merkezleri kapatılması, alışveriş merkezlerinin çalışma saatlerine sınırlama getirilmesi, şehir içi ve şehirler arası ulaşım araçlarının taşıma kapasitelerine sınırlama getirilmesi, ilköğretim ve liselere yönelik uzaktan eğitim sistemine geçilmesi gibi tedbirler alınmıştır.⁷ Yükseköğretim kurumlarında ise 16 Mart 2020 tarihinden itibaren uzaktan eğitim sistemine geçilmiştir.⁸

Uzaktan eğitim, öğrenen ile öğretene arasında yer ve zamandan bağımsız iletişim için teknolojik araçların kullanıldığı öğretim tarzı iken günümüzde web tabanlı uygulamalar daha çok kullanılmaktadır.⁹ Pandemi sürecinde kriz ortamında uzaktan eğitimin tipik uzaktan eğitimden farkı ani olmasıdır. Öngörülemez ihtiyaçtan kaynaklı öncesinde düzenleme ve hazırlık yapılmaksızın uygulanmaya başlanmıştır. Gerekli bilgi ve beceri olmadan, sınıfı kurtarmak ve eğitim kurumlarını ayakta tutmak için acil bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır. Kısa sürede model hâline getirilmesi gerektiği bildirilmektedir.^{10,11} Bu durumun uygulama alanları olan öğrenciler üzerinde farklı etkilere sebep olacağı bildirilmektedir. Uygulama ders-

leri olan öğrenciler ile yapılan bir çalışmada, öğrencilerin %76,4'ü uygulamaya dayalı derslerin uzaktan verilmesinin yeterli olmadığını düşünmektedir.¹² Yapılan bir başka çalışmada benzer şekilde, öğrencilerin %84,4'ü uzaktan eğitimin yüz yüze eğitim kadar etkili olmadığını düşünmektedir.¹³ Bir başka çalışmada ise öğrencilerin sağlıklı olma açısından uzaktan eğitimi olumlu bulduğu ve dersleri esnek bir şekilde takip edebilmekten memnun olduğu saptanmıştır.¹⁴

Pandemi sürecinde uzaktan eğitime ani bir şekilde geçilmesinin etkinliği bilinmemektedir. Üniversite öğrencileri ile yapılan bir çalışmada, öğrencilerin büyük çoğunluğu bu süreçten önce uzaktan eğitimi bilmediğini, uzaktan eğitimde internet/bağlantı sorunu olduğunu, konuşma ve yazma becerisine katkısının düşük olduğunu, görev ve sorumluluklarının arttığını ve uzaktan eğitime devam edilmemesi gerektiğini bildirmektedir.¹⁵

Pandemi sürecinde bulaşıcı hastalıklar insanların korku, panik ve fobi gibi çeşitli psikolojik zorluklar yaşamasına sebep olmaktadır.¹⁶ Korku, uyarılma, tehlike düşüncesi veya kaçma davranışının eşlik ettiği gerçek ya da algılanan bir tehdit tarafından tetiklenen duygusal bir durumdur.¹⁷ Pandemi sürecinde korkunun az olmasının, riskleri ve hükümet önlemlerini görmezden gelme gibi bireysel ve toplumsal zararları görülmektedir. Korku çok fazla olduğunda ise sosyal kaygı ve fobi gibi zihinsel sağlık sorunları gibi bireysel etkileri olmakla birlikte, yabancı düşmanlığı ve panik hâlinde alışveriş yapma gibi toplumsal zararları da beraberinde getirmektedir.¹⁸

Üniversite yılları, psikolojik semptomların başlangıcının yoğun olduğu dönemdir. COVID-19'un hemşirelik öğrencilerinin sağlık kaygısı düzeyi üzerine etkisini incelemek amacıyla yapılan bir çalışmada, öğrencileri hayata dair en çok etkileyen durumun okuldan uzak kalması olduğu, öğrencilerin COVID-19 nedeniyle sıkıntılı, üzgün, bunalmış, sinirli, gergin, kızgın, öfkeli, gelecek konusunda endişeli-kaygılı ve virüs bulaşma korkusu olduğu saptanmıştır.¹⁹ COVID-19 kaygı düzeyi arttıkça, akademik gecikmelerle ilgili öğrencilerin endişesinin arttığı saptanmıştır.²⁰ Ancak literatürde pandemi

sürecinde direkt üniversite öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik görüşleri ile COVID-19 fobisi arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara rastlanmıştır. Bu bakımdan bu araştırma, pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik görüşleri ile COVID-19 fobisi arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu örnekleminin seçilme kriterini; öğrencilerin adolesan dönemindeki bireylerden oluşması, eğitim sürecinin 2 yılla sınırlı olması, öğrencilerin üniversite eğitimine uzaktan eğitimle başlamış olmaları, pandemi sürecinin gidişatının bilinmemesi, üniversite sürecinin uzaktan eğitimle tamamlanacak olma ihtimali gibi gerekçeler oluşturmaktadır. Buradan hareketle araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

Araştırma Soruları:

Üniversite öğrencilerinin COVID-19 fobisi düzeyi nedir?

Üniversite öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik görüşleri nelerdir?

Üniversite öğrencilerinin tanıtıcı özellikleri ile COVID-19 fobisi arasında ilişki var mıdır?

Üniversite öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik görüşleri ile COVID-19 fobisi arasında ilişki var mıdır?

GEREÇ VE YÖNTEMLER

ARAŞTIRMANIN TÜRÜ

Araştırma tanımlayıcı olarak yapılmıştır.

ARAŞTIRMANIN YERİ VE ZAMANI

Araştırma, Şubat 2021 tarihinde Ankara ilinde yer alan Başkent Üniversitesi'nin Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu'nda öğrenim gören öğrenciler ile yapılmıştır.

ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evrenini 2020 ve 2021 eğitim ve öğretim yılı güz döneminde Başkent Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu'nun 1 ve 2. sınıfında öğrenim gören [ilk ve acil yardım (196), anestezi (94), patoloji (100), iş sağlığı ve güvenliği (34), fizyoterapi (112), tıbbi dokümantasyon ve sekreterlik

(40), ameliyathane hizmetleri (88), ağız ve diş sağlığı (60), diyaliz (86), tıbbi görüntüleme teknikleri (90)] 900 öğrenci oluşturmaktadır. Evreni bilinen örneklem hesaplama formülü ($n = \frac{N \cdot t^2 \cdot p \cdot q}{d^2 \cdot (N - 1) + t^2 \cdot p \cdot q}$) kullanılarak örneklem belirlenmiştir. Örnekleme alınması gereken katılımcı minimum 269 kişi olarak belirlenmiştir. Araştırmada örneklem seçimine gidilmemiş olup, araştırmaya gönüllü olarak katılan ve veri toplama formlarını eksiksiz dolduran 434 öğrenci ile araştırma tamamlanmıştır.

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada veri toplamak amacıyla "Tanıtıcı Bilgi Formu" ve "COVID-19 Fobisi [COVID-19 Phobia Scale (C19P-S)] Ölçeği" kullanılmıştır.

TANITICI BİLGİ FORMU

Tanıtıcı bilgi formu araştırmacılar tarafından literatür taraması yapılarak oluşturulmuştur.^{12,21-23} Bu formda, öğrencilerin sosyodemografik özellikleri (5 soru), COVID-19 hastalığıyla ilgili özellikleri (4 soru) ve uzaktan eğitime yönelik görüşleri (8 soru) yer almaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin sosyodemografik özelliklerinde cinsiyet, okudukları sınıf, sosyoekonomik düzey, yaşadıkları yer ve kronik hastalık durumuna; COVID-19 hastalıklarıyla ilgili özelliklerinde sosyal izolasyon, hastalığa yakalanma, hastalıktan yakını ölme durumu ve pozitif kişiyle temas durumuna; uzaktan eğitime yönelik uygulama derslerinin daha az yapılmasının öğrenme düzeyini etkileme, pandemi döneminde ders materyallerinden tam anlamıyla yararlanabilme, pandemi sürecinde akademisyenlerin performansını değerlendirme, erişim açısından altyapının yeterli olma, eğitimden memnun olma, pandemi döneminde yüz-yüze eğitim almayı isteme, uzaktan eğitimde öğrenme ve pandemi dönemi bittiğinde uzaktan eğitimin devam etmesini isteme durumuna ilişkin sorulardan oluşan toplam 15 soruya yer verilmiştir.

COVID-19 FOBİSİ ÖLÇEĞİ

Arpacı ve ark. tarafından geliştirilerek, 2020 yılında geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılan bu ölçek, COVID-19'a karşı ortaya çıkabilen fobiyi ölçmek amacıyla kullanılmaktadır.¹⁶ Ölçeğin psikolojik (6 madde=1, 5, 9, 13, 17, 20), somatik (5 madde=2, 6, 10, 14, 18), sosyal (5 madde=3, 7, 11, 15, 19) ve eko-

nomik (4 madde=4, 8, 12, 16) olmak üzere 4 alt boyutu bulunmakta ve toplam 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 5 puanlı Likert (1=kesinlikle katılmıyorum, 5=kesinlikle katılıyorum) tipli skaladan oluşmaktadır. Ölçeğin ters maddesi ve kesme noktası bulunmamaktadır. Alt boyutta bulunan maddelere verilen puanların toplamı dört alt boyutun puanını ve C19P-S ölçeği puanı 20-100 arasında değişmekte olup, alt boyut puan toplamı ile elde edilmektedir. Puanın artması alt boyutların ve genel COVID-19 fobisi yüksekliğini göstermektedir. Arpacı ve ark. tarafından geliştirilen ölçeğin Cronbach alfa değeri 0,92, psikolojik alt boyutunda 0,87, somatik alt boyutunda 0,89, sosyal alt boyutunda ise 0,85 ve ekonomik alt boyutunda 0,90 olarak tespit edilmiştir. Bu çalışmada ise ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0,94, psikolojik alt boyutunda 0,86, somatik alt boyutunda 0,85, sosyal alt boyutunda 0,82 ve ekonomik alt boyutunda ise 0,82 olarak saptanmıştır.

VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırmanın verileri Başkent Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu'nda öğrenim gören öğrencilerden belirtilen tarihlerde öz bildirimle dayalı toplanmıştır. Katılımcılara araştırma ile ilgili bilgilendirme yapılmış olup, gönüllü olarak çalışmaya katılmayı kabul eden öğrencilerden yazılı onam alınmıştır. Sonrasında katılmayı kabul eden öğrencilere veri toplama araçları e-posta yoluyla gönderilmiş olup doldurmaları istenmiştir. Veri toplama sürecinde katılımcılara sormak istedikleri durumlara yönelik iletişim adresi verilmiştir.

İSTATİSTİKSEL ANALİZ

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde Statistical Package for Social Science (SPSS) 22.0 programı kullanılmıştır. Verilerin analizinde sürekli yapıdaki verilerin istatistiği yapılırken ortalama, standart sapma; kategorik değişkenleri tanımlarken sayı ve yüzde değerler kullanılmıştır. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov testi ile incelenmiştir. Verilerin normal dağılıma uygun olmadığı tespit edilmiştir. Tanıtıcı bilgiler ile ölçek toplam puan karşılaştırmasında; bağımsız değişkenin 2 düzeye sahip olduğu durumlar için Mann-Whitney U, bağımsız değişkenin 3 ve daha fazla düzeye sahip olduğu durumlar için Kruskal-Wallis H testi kullanılmıştır.

İstatistiksel anlamlılığa $p < 0,05$ düzeyinde bakılmıştır.

ARAŞTIRMANIN ETİK YÖNÜ

Veri toplamaya başlamadan önce üniversitenin Sosyal ve Beşeri Bilimler ve Sanat Araştırma Kurulundan etik onay alınmıştır (05.02.2021 tarih ve 17162298.600-18 sayılı karar). Katılımcılardan yazılı onam ve ölçeği geliştiren araştırmacılar tarafından Baloglu'dan e-posta yoluyla ölçek kullanım izni alınmıştır. Bu çalışma, Helsinki Deklarasyonu Prensipleri'ne uygun olarak yapılmıştır. Sağlık Bakanlığı onayı alınmıştır.

BULGULAR

Araştırmaya %72,6'sı kadın olan toplam 434 öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin %50,9'unun 2. sınıf ve %85,9'unun sosyoekonomik durumunun orta düzeyde olduğu, %64,1'inin büyükşehirde yaşadığı ve %88,5'inin ise kronik hastalığı olmadığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin %74,7'si sosyal izolasyon yöntemi olarak zorunlu durumlarda dışarı çıkmayı tercih ettiği, %25,8'inin COVID-19 sebebiyle yakını kaybettiği saptanmıştır. Öğrencilerin %33,2'si COVID-19 pozitif kişiyle temas etmiş olmakla birlikte %16,4'ünün bu hastalığa yakalandığı belirlenmiştir (Tablo 1).

Öğrencilerin %58,5'i uzaktan eğitimin uygulama derslerini öğrenmeyi olumsuz etkilediğini ve %40,6'sı ders materyallerinden tam anlamıyla yararlanamadığını belirtmektedir. Öğrencilerin %56,0'ının akademisyenlerin performansından memnun olduğu ve %70,0'ının uzaktan eğitime erişimde altyapısının yeterli olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin uzaktan eğitimden %15,0'ının çok memnun, %44,2'sinin memnun olduğu ve %46,1'inin pandemi döneminde yüz yüze eğitim almak istemediği tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin %34,6'sı uzaktan eğitimle hiç öğrenemediğini ve %68,7'si pandemi dönemi bittiğinde uzaktan eğitimin devam etmesini istemediğini belirtmektedir (Tablo 2).

Araştırmada, öğrencilerin psikolojik alt boyuttan ortalama $21,83 \pm 6,24$, somatik alt boyuttan ortalama $9,94 \pm 4,98$, sosyal alt boyuttan ortalama $15,68 \pm 5,37$ ve ekonomik alt boyuttan ortalama

TABLO 1: Öğrencilerin tanıttıcı özellikleri (n=434).

	n	%
Cinsiyet		
Kadın	315	72,6
Erkek	119	27,4
Sınıf		
1. sınıf	213	49,1
2. sınıf	221	50,9
Sosyoekonomik durum		
Düşük	26	6,0
Orta	373	85,9
Yüksek	35	8,1
Yaşanan yer		
Büyükşehir	278	64,1
İl	82	18,9
İlçe	64	14,7
Köy	10	2,3
Kronik hastalık olma durumu		
Var	50	11,5
Yok	384	88,5
Sosyal izolasyon durumu		
Kesinlikle evden çıkmıyor	24	5,5
Zorunlu durumlarda dışarı çıkıyor	324	74,7
Dışarı çıkmada sorun yok	86	19,8
COVID-19 hastalığından yakının ölme durumu		
Evet	112	25,8
Hayır	322	74,2
COVID-19 hastalığına yakalanma durumu		
Evet	71	16,4
Hayır	363	83,6
COVID-19 pozitif kişiyle temas durumu		
Evet	144	33,2
Hayır	290	66,8

COVID-19: Koronavirüs hastalığı-2019.

8,82±4,21 puan aldığı saptanmıştır. Öğrencilerin ölçeğin toplamından ortalama 56,27±18,13 puan aldığı tespit edilmiştir (Tablo 3).

Cinsiyetin C19P-S ölçek puan ortalamasını anlamlı olarak etkilediği bulunmuş, kadınların C19P-S ölçek puan ortalamasının erkeklerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (p<0,05). İkinci sınıf öğrencilerinin C19P-S ölçek puan ortalamasının 1. sınıf öğrencilerinden yüksek olduğu ve farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur (p<0,05). Sosyoekonomik durumunu düşük olarak değerlendiren öğ-

rencilerin C19P-S ölçek puan ortalaması, istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksektir (p<0,05). Öğrencilerin sosyal izolasyon durumunun ölçek puanını etkilediği, pandemi sürecinde evden çıkmayan öğrencilerin C19P-S ölçek puan ortalamasının daha yüksek olduğu belirlenmiştir (p<0,05). COVID-19 hastalığından yakını kaybeden öğrencilerin ölmeyenlere oranla C19P-S ölçek puan ortalaması anlamlı düzeyde daha yüksek bulunmuştur (p<0,05). Bu araştırmada, öğrencilerin yaşadığı yer, kronik hastalığı olma durumu, COVID-19 hastalığına yakalanma durumu ve COVID-19 pozitif kişiyle temas durumunun C19P-S ölçek puan ortalamasını anlamlı olarak etkilemediği tespit edilmiştir (p>0,05) (Tablo 4).

Bu araştırmada, uzaktan eğitimin uygulama derslerini öğrenmeyi olumsuz etkilediğini bildiren öğrencilerin C19P-S ölçek puan ortalamasının anlamlı düzeyde daha düşük olduğu tespit edilmiştir (p<0,05). Öğrencilerin uzaktan eğitimden memnuniyet durumu ile C19P-S ölçek puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark belirlenmiş olup, uzaktan eğitimden çok memnun olan öğrencilerin C19P-S ölçek puan ortalamasının daha yüksek olduğu saptanmıştır (p<0,05). Pandemi döneminde yüz yüze eğitim almak istemeyen öğrencilerin C19P-S ölçek puan ortalaması istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksektir (p<0,05). Uzaktan eğitimde öğrenme durumu ile C19P-S ölçek puan ortalaması arasındaki ilişki incelendiğinde, uzaktan eğitimde yüz yüze eğitimle aynı şekilde öğrenen öğrencilerin puan ortalamasının daha yüksek olduğu ve farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır (p<0,05). Pandemi dönemi bittiğinde uzaktan eğitimin devam etmesini isteyen öğrencilerin C19P-S ölçek puan ortalaması istemeyen öğrencilere oranla daha yüksek olduğu görülmüştür (p<0,05). Pandemi sürecinde ders materyallerinden yararlanma, akademisyenlerin performansından memnuniyet ve uzaktan eğitime erişimde altyapının yeterli olma durumu ile C19P-S ölçek puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir (p>0,05) (Tablo 5).

TARTIŞMA

COVID-19'a bağlı ölümler tüm dünyada gün geçtikçe artmakta ve hâlâ kontrol altına alınamamaktadır.

TABLO 2: Öğrencilerin uzaktan eğitime yönelik özellikleri (n=434).

	n	%
Uzaktan eğitimde uygulama derslerinin daha az yapılmasının öğrenme düzeyini etkileme durumu		
Öğrenmeyi olumsuz etkilemiyor	87	20,1
Öğrenmeyi olumsuz etkiliyor	254	58,5
Kararsız	93	21,4
Pandemi döneminde ders materyallerinden tam anlamıyla yararlanabilme durumu		
Yararlanan	137	31,6
Yararlanmayan	176	40,6
Kararsız	97	22,4
Bilmeyen	24	5,4
Pandemi sürecinde akademisyenlerin performansını değerlendirme durumu		
Çok memnun	78	18,0
Memnun	243	56,0
Memnun değil	37	8,5
Kararsız	76	17,5
Uzaktan eğitime erişim açısından altyapının yeterli olma durumu		
Yeterli	304	70,0
Yetersiz	67	15,4
Kararsız	63	14,6
Uzaktan eğitimden memnuniyet durumu		
Çok memnun	65	15,0
Memnun	192	44,2
Memnun değil	177	40,8
Pandemi döneminde yüz-yüze eğitim almayı isteme durumu		
İstiyor	98	22,6
İstemiyor	200	46,1
Kararsız	112	25,8
Bilmiyor	24	5,5
Uzaktan eğitimde öğrenme durumu		
Yüz yüze eğitimden daha iyi öğreniyor	16	3,7
Yüz yüze eğitimle aynı şekilde öğreniyor	125	28,8
Hiç öğrenmiyor	150	34,6
Kararsız	143	32,9
Pandemi dönemi bittiğinde uzaktan eğitimin devam etmesini isteme durumu		
Evet	80	18,4
Hayır	298	68,7
Kararsız	56	12,9

Görsel, yazılı ve sosyal medyada sık sık COVID-19 haberlerine maruz kalınması halkın endişe ve korku düzeyini artırmaktadır. Bulaşıcı hastalıkların geniş kitleleri etkileyerek salgın hâline gelmesi insanlarda panik, korku ve fobi gibi psikolojik zorlukların yaşanmasına neden olmaktadır.¹⁶ Bu araştırmada, öğrencilerin COVID-19 fobisi düzeyinin ortalamasının altında olduğu, psikolojik alt boyut puanının ortalamasının üstünde olduğu tespit edilmiş-

TABLO 3: Öğrencilerin C19P-S Ölçeği ve alt boyut puanları (n=434).

	En az-En çok	$\bar{X} \pm SS$
Psikolojik alt boyutu	6-30	21,83±6,24
Somatik alt boyutu	5-25	9,94±4,98
Sosyal alt boyutu	5-25	15,68±5,37
Ekonomik alt boyutu	4-20	8,82±4,21
C19P-S Ölçeği	20-100	56,27±18,13

C19P-S: COVID-19 Fobisi; SS: Standart sapma.

TABLO 4: Öğrencilerin tanıtıcı özellikleri ile C19P-S ölçek puanı arasındaki ilişkinin karşılaştırılması (n=434).

Özellikler		$\bar{X} \pm SS$	Test değeri/p değeri
Cinsiyet	Kadın	58,79±18,10	U=13302,500/0,000
	Erkek	49,61±16,52	
Sınıf	1. sınıf	54,05±15,92	U=20523,500/0,021
	2. sınıf	58,41±19,83	
Sosyoekonomik durum	Düşük	60,81±19,12	KW=12,328/0,002
	Orta	56,82±17,93	
	Yüksek	47,09±17,14	
Yaşanan yer	Büyükşehir	55,61±18,61	KW=4,750/0,191
	İl	59,67±16,78	
	İlçe	55,64±18,52	
	Köy	50,80±8,09	
Kronik hastalık olma durumu	Var	60,02±17,40	U=8327,000/0,127
	Yok	55,78±18,19	
Sosyal izolasyon durumu	Kesinlikle evden çıkmıyor	68,50±19,13	KW=27,052/0,000
	Zorunlu durumlarda dışarı çıkıyor	57,38±17,68	
	Dışarı çıkmada sorun yok	48,66±16,79	
COVID-19 hastalığından yakının ölme durumu	Evet	58,99±18,44	U=15545,500/0,030
	Hayır	55,32±17,95	
COVID-19 hastalığına yakalanma durumu	Evet	59,75±19,95	U=11056,500/0,058
	Hayır	55,59±17,70	
COVID-19 pozitif kişiyle temas durumu	Evet	54,72±19,49	U=19134,500/0,156
	Hayır	57,04±17,40	

C19P-S: COVID-19 Fobisi; SS: Standart sapma; U: Mann-Whitney U testi; KW: Kruskal-Wallis H testi; COVID-19: Koronavirüs hastalığı-2019; Koyu renkli değerler $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır.

tir (Tablo 3). Arpacı ve ark. tarafından 17-89 yaş arası 2.143 kişiyle yapılan bir araştırmada, katılımcıların COVID-19 fobisi düzeyinin ortalamasının altında olduğu ancak psikolojik alt boyut puanının ortalamasının üstünde olduğu tespit edilmiştir.¹⁶ İki yüz yetmiş kişiyle yapılan bir başka araştırmada ise bu araştırma ile benzer şekilde COVID-19 fobisi düzeyi ortalamasının altında olduğu saptanmıştır.²⁴ Bu araştırma sonuçları itibarıyla yapılan araştırmalarla benzer sonuçlar vermektedir. Üniversite öğrencilerinin pandemi sürecinde yüksek fobi duygusu geliştirmedikleri, ancak kariyerlerinde geleceğe yönelik belirsizlik, ekonomik kısıtlamalar, kişiler arası ilişkilerin kesintiye uğraması, çalışma koşullarındaki değişiklik (uzaktan eğitim, internet vb), hastalığa yakalanma olasılığı, insanların COVID-19'a karşı duyarsız davranışları gibi faktörlerin psikolojik olarak etkilediği düşünülmektedir. Ayrıca öğrencilerin kaygı, korku, belirsizlik, endişe, panik gibi duygularla baş etme noktasında yetersiz kaldığı düşünül-

mektedir. Pandeminin psikolojik etkisinin genç yetişkinlerin gelecek kararlarını olumsuz etkileyebileceği düşünülmektedir.

Dünya çapında COVID-19 kapsamında hükümetler bulaşmayı en aza indirmek için birtakım halk sağlığı önlemlerine başvurmuştur. Bu önlemler, mal ve hizmeti kesintiye uğratarak ekonomide durgunluğa sebep olmuştur.²⁵ Bu araştırmada, sosyoekonomik durumunu düşük olarak değerlendiren öğrencilerin COVID-19 fobi düzeyinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p < 0,05$) (Tablo 4). İlgili literatür incelendiğinde Bangladeş'te düşük gelirli kişiler ile yapılan bir araştırmada, katılımcıların %70'ten fazlası COVID-19 korkusu, işsizlik, gelir eksikliği nedeniyle panik içinde olduğunu belirtmektedir.²⁶ Cao ve ark.nın, 7.143 üniversite öğrencisiyle yapmış olduğu bir başka araştırmada, salgın sürecinde ailesinin düzenli geliri olmayan öğrencilerin daha endişeli olduğu tespit edilmiştir.²⁰ Bu araştırma sonucu itibarıyla yapılan araştırmalarla benzer sonuç vermekte-

TABLO 5: Öğrencilerin uzaktan eğitime yönelik görüşleri ile C19P-S ölçek puanı arasındaki ilişkinin karşılaştırılması (n=434).

Özellikler		$\bar{X} \pm SS$	Test değeri/p değeri
Uzaktan eğitimin uygulama derslerini öğrenme durumuna etkisi	Öğrenmeyi olumsuz etkilemiyor	61,02±19,65	KW=11,708/0,003
	Öğrenmeyi olumsuz etkiliyor	53,63±17,09	
	Kararsız	59,02±18,28	
Pandemi döneminde ders materyallerinden tam anlamıyla yararlanabilme durumu	Yararlanan	59,44±18,00	KW=7,605/0,055
	Yararlanmayan	54,43±19,35	
	Kararsız	54,93±15,87	
	Bilmeyen	57,08±16,67	
Pandemi sürecinde akademisyenlerin performansını değerlendirme durumu	Çok memnun	60,79±20,13	KW=5,478/0,140
	Memnun	56,08±16,67	
	Memnun değil	53,95±20,11	
	Kararsız	53,37±18,94	
Uzaktan eğitime erişim açısından altyapının yeterli olma durumu	Yeterli	55,83±17,28	KW=0,555/0,757
	Yetersiz	58,21±20,10	
	Kararsız	56,32±20,02	
Uzaktan eğitimden memnuniyet durumu	Çok memnun	63,17±19,47	KW=10,747/0,005
	Memnun	55,53±15,74	
	Memnun değil	54,54±19,51	
Pandemi döneminde yüz-yüze eğitim almayı isteme durumu	İstiyor	50,35±18,38	KW=26,953/0,000
	İstemiyor	61,01±18,93	
	Kararsız	53,02±13,93	
	Bilmiyor	56,17±18,13	
Uzaktan eğitimde öğrenme durumu	Yüz-yüze eğitimden daha iyi öğreniyor	57,63±24,10	KW=12,676/0,005
	Yüz-yüze eğitimle aynı şekilde öğreniyor	60,83±17,85	
	Hiç öğrenemiyor	55,16±20,14	
	Kararsız	53,29±14,43	
Pandemi dönemi bittiğinde uzaktan eğitimin devam etmesini isteme durumu	Evet	61,46±21,38	KW=10,553/0,005
	Hayır	54,31±16,94	
	Kararsız	59,27±17,69	

C19P-S: COVID-19 Fobisi; SS: Standart sapma; KW: Kruskal-Wallis H testi; Koyu renkli değerler $p < 0,05$ düzeyinde anlamlıdır.

dir. Özellikle pandemi döneminde sosyoekonomik durumu yerinde olmayan bireylerin gelir kaybına uğraması, çalıştıkları mekânların kapanması ya da işsiz kalma gibi durumların varlığının COVID-19 korkusunu artırabileceği düşünülmektedir.

COVID-19, kişilerde izolasyon hissi oluşturmakla birlikte bireylerin virüsü yakınlarına bulaştırmaktan korkmasına sebep olabilmektedir. Bu çalışmada, pandemi sürecinde sosyal izolasyon olarak evden çıkmayan öğrencilerin COVID-19 fobisi düzeyinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p < 0,05$) (Tablo 4). Rus ve Belarus üniversitesi 939 öğrenciyle yapılan bir çalışmada, karantina/kendi kendine izolasyon sınırlamalarının COVID-19 korku düzeyini etkilediği ve öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%54,6)

sosyal temasların sınırlandırılmasıyla karantina veya katı izolasyon uyguladığı tespit edilmiştir.²⁷ Yapılan bir başka çalışmada, öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%59,1) pandemi sürecinde korku yaşadığı, tamamına yakınının (%92,4) sosyal izolasyon içinde olduğu ve yarısının (%50) sosyalleşme türünün normalden daha az olduğu saptanmıştır.²⁸ Bu araştırma sonucu itibarıyla yapılan araştırmalarla benzerdir. COVID-19'un gerekli önlemler alınmadığında hızlı yayılım potansiyeline sahip olması, öğrencilerin kendisine ve sevdiklerine bulaştırma korkusuna neden olduğu ve bu sebeple sosyal izolasyon uyguladığı düşünülmektedir.

Sevilen birinin vefat etmesinde COVID-19 nedeniyle cenaze töreninde bulunamama, taziye ziya-

retlerini kabul edememe, kültürel ve dinî adetleri yerine getirememeye yas sürecinde verilen tepkinin artmasına sebep olmaktadır. Bu çalışmada, COVID-19 hastalığından yakını ölen öğrencilerin COVID-19 korku düzeyinin daha yüksek olduğu bulunmuştur ($p<0,05$) (Tablo 4). Bu çalışmaya benzer şekilde Cao ve ark. tarafından 7.143 üniversite öğrencisiyle yapılan bir çalışmada, salgın sürecinde COVID-19 ile enfekte bir akraba veya tanıdığı olan öğrencilerin daha endişeli olduğu saptanmıştır.²⁰ Duman tarafından 100 öğrenci ile yapılan bir çalışmada, yakını salgın nedeniyle vefat eden öğrencilerin COVID-19 korkusunun daha fazla olduğu saptanmıştır.²⁹ Çalışmamızdan elde edilen sonuçlar sözü edilen çalışmaların verilerini destekler niteliktedir. Ölüm korkusunun ciddi anlamda ergenlik sürecinde ortaya çıkması, üniversite öğrencilerinin geç ergenlik döneminde ve risk grubunda olmasına bağlı ölümlerin ve kayıpların getirdiği tepkileri artmaktadır. Kayıplar sonucu bu durumu kabullenememe, inkâr etme, virüsten nefret etme ve bu virüsün düşman ya da tehdit olarak algılanmasına bağlı korkusunun arttığı düşünülmektedir.

Ülkemizde bulaşıcı bir hastalık olan COVID-19'dan korunmak ve bulaş riskini azaltmak amacıyla yüz yüze eğitim yönteminden uzaktan eğitim yöntemine geçilmiştir. Çalışmamızda öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%46,1) pandemi sürecinde yüz yüze eğitim almayı istemediği tespit edilmiştir (Tablo 2). Literatürde yapılan çalışmalarda da benzer şekilde pandemi döneminde öğrencilerin büyük çoğunluğu sınavların yüz yüze olmaması gerektiğini ve dersleri uzaktan eğitimle takip etmek istediğini belirtmektedir.^{23,30} Öğrencilerin pandemi sürecinde mevcut hastalık riskini göz önünde bulunduklarında yüz yüze eğitimi almak istemedikleri düşünülmektedir.

Bu çalışmada, öğrencilerin %68,7'sinin pandemi dönemi bittiğinde uzaktan eğitimin devam etmesini istemediği tespit edilmiştir (Tablo 2). Benzer şekilde literatür taramalarında pandemi sürecinin bitiminde öğrencilerin uzaktan eğitim almak istemediği sonucu tespit edilen çalışmalar olduğu görülmektedir.^{14,30} Bunun nedeninin üniversite öğrencilerinin eğitim sürecinde gerek teorik ve uygulamalı dersleri gerekse kampüs ortamındaki sosyal etkileşimli ya-

şamdan dolayı eğitim sürecini yüz yüze geçirmek istedikleri düşünülmektedir.

Pandemi süreci, üniversitelerin uzaktan eğitime yönelik alt yapıya sahip olmasının önemini ortaya çıkarmıştır. Uzaktan eğitim sistemi, uygulamalı derslerde öğrenme ortamını uygun bir şekilde sunmamaktadır.³¹ Çalışmada öğrencilerin %58,5'i uzaktan eğitimde uygulama derslerinin daha az yapılmasının öğrenmesini olumsuz etkilediğini bildirmektedir (Tablo 2). Bu çalışmaya benzer şekilde 516 hemşirelik bölümü öğrencisiyle yapılan bir çalışmada, öğrencilerin %76,4'ü uygulamaya dayalı derslerin uzaktan verilmesinin yeterli olmadığını belirtmiştir.¹² Altı yüz elli iki üniversite öğrencisiyle yapılan bir başka çalışmada, uzaktan eğitimin teorik bilgiye katkısının uygulama becerisine katkısından daha fazla olduğunu bildirmektedir.¹³ Öğrenme-öğretme sürecinde ortaya çıkan sorunlar, üniversitelerin işlevinin yeniden gözden geçirilerek yeni bir eğitim anlayışıyla uygulama derslerine yönelik alternatif eğitim süreçlerine hazırlık yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Günümüzde teknolojinin tüm alanlarda olduğu gibi öğrenme-öğretme sürecine de etkileri görülmektedir. Çalışmada öğrencilerin %74,0'ı akademisyenlerin performansından memnun veya çok memnun olduğu tespit edilmiştir (Tablo 2). Konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, uzaktan eğitim alan 1.212 öğrenciyle yapılan bir çalışmada öğrencilerin %42,0'ının öğretim elemanlarının performansından memnun veya çok memnun olduğu saptanmıştır.²³ Yapılan bir çalışmada, üniversite öğrencileri akademisyenlerinden ve eğitim kurumuyla ilgili düşüncelerinin büyük çoğunluğunun olumlu olduğu saptanmıştır.³² Son yıllarda eğitim alanında dijital araçların kullanılması ve teknolojinin bilgi ve becerilerdeki gelişmeleri artırması, akademisyenlerin sürece daha hızlı adapte olmasını sağladığı ve öğrencilerin akademisyenlerin performansından memnuniyet düzeylerini artırdığı düşünülmektedir.

Pandemi sürecinde kısıtlamalar (sosyal mesafe, izolasyon, ev karantinası vb.) refahı etkilemekte, bu durum ise toplumda endişe, üzüntü, öfke, hayal kırıklığı, yalnızlık, çaresizlik, sinirlilik, suçluluk, sıkıntı, korku gibi etkileri olabilmektedir.³³ Bu çalışmada, COVID-19 fobisi yüksek olan öğrenci-

lerin uzaktan eğitimden daha memnun olduğu ($p<0,05$) ve öğrencilerin büyük çoğunluğunun uzaktan eğitimden memnun olduğu belirlenmiştir (Tablo 5). Yurt dışında yapılan araştırmalarda, öğrencilerin büyük çoğunluğunun uzaktan eğitimden memnun olduğu ve çevrimiçi eğitim platformunu tercih ettiği saptanmıştır.^{34,35} Yapılan araştırmaların sonuçları araştırmamızın bulgusunu destekler niteliktedir. Ülkemizde vaka ve ölüm oranlarının artmasıyla birlikte sokağa çıkma kısıtlaması, mesafe kurallarına uyulması, kalabalık ortamlardan uzak durulması, uzaktan eğitim sistemine geçilmesi gibi toplu karantina uygulaması ve evde kal çağrısı yapılması toplumda kaygı ve korku uyandırmasına sebep olduğu düşünülmektedir. Pandemi sürecinde virüs tehdidi sebebiyle ölüm ve bulaş riskinin fazla olmasına bağlı öğrencilerin uzaktan eğitimden memnun olduğu düşünülmektedir.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırma, pandemi sırasında sokağa çıkma sınırlamalarının ve sosyal izolasyon önlemlerinin uygulandığı bir dönemde yapılmıştır. Halk sağlığı önlemleri kapsamında üniversitelerde uzaktan eğitim sistemine geçildiği dönemde bir vakıf üniversitesinin sağlık bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerle sınırlıdır.

SONUÇ

Üniversite öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik görüşleri ile COVID-19 fobisi arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan araştırma sonucunda, üniversite öğrencilerinin COVID-19 fobisinin düşük düzeyde olduğu ve öğrencilerin COVID-19'dan psikolojik açıdan yüksek düzeyde etkilendiği saptanmıştır. Üniversite öğrencilerinin COVID-19 fobisini etkileyen faktörlerin sınıf düzeyi, sosyoekonomik durum, sosyal izolasyon durumu ve COVID-19'dan yakınıni kaybetme durumu olduğu belirlenmiştir. Üniversite öğrencilerinin COVID-19 fobisi ile uzaktan eğitime yönelik görüşleri arasında anlamlı ilişki olduğu, üniversite öğrencilerinin COVID-19 fobisinin yüksek olması uzaktan eğitimden memnuniyeti ve uzaktan eğitimde öğrenme durumunu artırdığı, pandemi sürecinde yüz yüze eğitim almak isteme oranını azalttığı saptanmıştır. Ayrıca üniversite öğrenci-

lerinin COVID-19 fobisinin yüksek olması pandemi dönemi bittiğinde uzaktan eğitimin devam etmesini isteme oranını artırdığı, uzaktan eğitimin uygulama derslerini öğrenmeyi olumlu etkilediği tespit edilmiştir.

Bu doğrultuda, halk sağlığı hemşirelerinin görev ve sorumluluklarından yola çıkarak, pandemi döneminde öğrencilere akademik gelecekle ilgili bilgilendirici programlar düzenlenmesi, sosyal izolasyon ve yakınıni kaybetme sürecinde baş etme becerilerini artırmak için psikolojik destek sağlanması, gelir kaybına yönelik sosyal destek sağlanması için ilgili birimlerle iletişime geçilmesi ve öğrencilere rehberlik ve danışmanlık yapılması önerilmektedir. Pandemi döneminde yüz yüze eğitim sürecine geçildiğinde COVID-19 fobisi yüksek olan öğrencilerin tespit edilerek sürecin yönetilebilirliğine yönelik bilgilendirici ve bilinçlendirici faaliyetlerde bulunulması gerektiği düşünülmektedir. Üniversitelerin uzaktan eğitim sistemini yeniden gözden geçirecek uygulama dersleri için alternatif eğitim sürecine hazırlık yapması önerilmektedir. Bu araştırmanın daha geniş ve farklı örneklem gruplarında yapılması önerilmektedir.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Fikir/Kavram: Bekir Ertuğrul, Esra Tekinyıldız; **Tasarım:** Bekir Ertuğrul, Esra Tekinyıldız; **Denetleme/Danışmanlık:** Bekir Ertuğrul; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** Bekir Ertuğrul; **Analiz ve/veya Yorum:** Bekir Ertuğrul, Esra Tekinyıldız; **Kaynak Taraması:** Bekir Ertuğrul, Esra Tekinyıldız; **Makalenin Yazımı:** Bekir Ertuğrul, Esra Tekinyıldız; **Eleştirel İnceleme:** Bekir Ertuğrul.

KAYNAKLAR

- Bao Y, Sun Y, Meng S, Shi J, Lu L. 2019-nCoV epidemic: address mental health care to empower society. *Lancet*. 2020;395(10224):e37-e8. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- WHO [Internet]. [Erişim tarihi: 09.03.2021]. WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard. Erişim linki: [Link]
- T.C. Sağlık Bakanlığı [Internet]. Copyright © 2021 T.C. Sağlık Bakanlığı [Erişim tarihi: 18.04.2021]. COVID-19 Bilgilendirme Platformu. Erişim linki: [Link]
- WHO [Internet]. © 2021 WHO [Erişim tarihi: 09.03.2021]. COVID-19 public health emergency of international concern (PHEIC) Global Research and Innovation Forum. Erişim linki: [Link]
- Miani A, Burgio E, Piscitelli P, Lauro R, Colao A. The Italian war-like measures to fight coronavirus spreading: Re-open closed hospitals now. *EClinicalMedicine*. 2020;21:100320. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Fu J, Jiang C, Wang J, Li Y, Ying H. To halt the spread of imported coronavirus disease 2019 cases in China: Action and challenges. *Travel Med Infect Dis*. 2021;39:101913. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Aydingülü A, Arslan S. Yeni nesil koronavirüs salgını, korunma önlemleri ve tedavisinde hemşirenin rolleri [New coronavirus disease, it's prevention, protection measures and roles of nurse's in treatment]. *Türkiye Klinikleri J Health Sci*. 2021;6(1):120-7. [Crossref]
- Yükseköğretim Kurulu [Internet]. [Erişim tarihi: 31.01.2021]. COVID-19 (COVID-19) Bilgilendirme Notu: 1. Erişim linki: [Link]
- Koloğlu TF, Kantar M, Doğan M. Öğretim elemanlarının uzaktan eğitimde hazır bulunuşluklarının önemi [The importance of lecturers' readiness in distance education]. *AUAd*. 2016;2(1):52-70. [Link]
- Rangiwai B, Simanti-Kumar B. A plan for online teaching and learning for the Master of Applied Indigenous Knowledge (MAIK) prog ramme in Māngere: Responding to COVID-19. *Te Kaharoa*. 2020;15(1):1-14. [Crossref]
- Taylor D, Grant J, Hamdy H, Grant L, Marei H, Venkatramana M. Transformation to learning from a distance. *MedEdPublish*. 2020;9(1):1-12. [Crossref]
- Kürtüncü M, Kurt A. COVID-19 pandemisi döneminde hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitim konusunda yaşadıkları sorunlar [Problems of nursing students in distance education in the COVID-19 pandemia period]. *ASEAD*. 2020;7(5):66-77. [Link]
- Keskin M, Özer Kaya D. COVID-19 sürecinde öğrencilerin web tabanlı uzaktan eğitime yönelik geri bildirimlerinin değerlendirilmesi [Evaluation of students' feedbacks on web-based distance education in the COVID-19 process]. *İKÇÜSBFD*. 2020;5(2):59-67. [Link]
- Serçemeli M, Kurnaz E. COVID-19 pandemi döneminde öğrencilerin uzaktan eğitim ve uzaktan muhasebe eğitimine yönelik bakış açıları üzerine bir araştırma [A research on students' perspectives to distance education and distance accounting education in the COVID-19 pandemia period]. *IJOSSAR*. 2020;4(1):40-53. [Link]
- Karakuş N, Ucuzsatar N, Karacaoğlu MÖ, Esendemir N, Bayraktar D. Türkçe öğretmen adaylarının uzaktan eğitime yönelik görüşleri [Turkish teacher candidates' views on distance education]. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırma Dergisi*. 2020;19:220-41. [Crossref]
- Arpaci I, Karataş K, Baloğlu M. The development and initial tests for the psychometric properties of the COVID-19 Phobia Scale (C19P-S). *Pers Individ Dif*. 2020;164: 110108. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- American Psychiatric Association. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. 5th ed. Washington, DC: American Psychiatric Publishing; 2013. [Link]
- Mertens G, Gerritsen L, Duijndam S, Saleminck E, Engelhard IM. Fear of the coronavirus (COVID-19): Predictors in an online study conducted in March 2020. *J Anxiety Disord*. 2020;74:102258. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Birimoğlu Okuyan C, Karasu F, Polat F. COVID-19'un hemşirelik öğrencilerinin sağlık kaygısı düzeyleri üzerine etkisi [The effect of COVID-19 on health anxiety levels of nursing students]. *Van Sag Bil Derg*. 2020;13(Özel Sayı):45-52. [Link]
- Cao W, Fang Z, Hou G, Han M, Xu X, Dong J, Zheng J. The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China. *Psychiatry Res*. 2020;287:112934. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Özdemir D, Arpacıoğlu S. Sosyal medya kullanımı, sağlık algısı ve sağlık arama davranışının koronavirüs korkusu üzerine etkisi [Effect of social media use, health perception and health search behavior on the coronavirus fear]. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 2020; 12(Suppl 1):364-81. [Crossref]
- Özşahin F, Aksoy A. Sağlık bölümlerinde okuyan üniversite öğrencilerinin COVID-19 korku düzeyleri: Bir özel üniversite örneği. In: Kotan Dündar D, ed. *Proceeding Book-Health Sciences*. Istanbul 2020: Online International Conference of COVID-19 (CONCOVID); 2020 June 12-14; İstanbul, Turkey. İstanbul; 2020. p. 183-93. [Link]
- Genç MF, Gümrükçüoğlu S. Koronavirüs (COVID-19) sürecinde ilâhiyat fakültesi öğrencilerinin uzaktan eğitime bakışları [The views of theology faculty students on distance education in the coronavirus (COVID-19) process]. *Turkish Studies*. 2020;15(4): 403-22. [Crossref]
- Menteş Yalçın Ö, Çaloğlu M. Düzenli spor yapan kişilerin yeni tip COVID-19 (COVID-19) fobisi düzeylerinin incelenmesi. In: Thakur S, Yadav A, eds. *Full Texts Book*. Ankara 2020: International Conference on COVID-19 Studies; 2020 June 21-23; Ankara, Turkey. Ankara: IKSAD; 2020. p.134-56. [Link]
- Carlsson-Szlezak P, Reeves M, Swartz P. Understanding the economic shock of coronavirus. *Harvard Business Review*. 2021. [Link]
- Paul A, Nath TK, Mahanta J, Sultana NN, Kayes ASMI, Noon SJ, et al. Psychological and livelihood impacts of COVID-19 on Bangladeshi lower income people. *Asia Pac J Public Health*. 2021;33(1):100-8. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Gritsenko V, Skugarevsky O, Konstantinov V, Khamenka N, Marinova T, Reznik A, et al. COVID 19 fear, stress, anxiety, and substance use among Russian And Belarusian University students. *Int J Ment Health Addict*. 2020;1-7. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Campos JADB, Campos LA, Bueno JL, Martins BG. Emotions and mood swings of pharmacy students in the context of the coronavirus disease of 2019 pandemic. *Curr Pharm Teach Learn*. 2021;13(6):635-42. [Crossref] [PubMed] [PMC]
- Duman N. Üniversite öğrencilerinde COVID-19 korkusu ve belirsizliğe tahammülsüzlük [COVID-19 fear and intolerance to uncertainty in university students]. *TJSS*. 2020;4(8):426-37. [Crossref]
- Aktaş Ö, Büyüktaş B, Gülle M, Yıldız M. COVID-19 virüsünden kaynaklanan izolasyon günlerinde spor bilimleri öğrencilerinin uzaktan eğitime karşı tutumları [Sports science students' attitudes towards distance education during isolation days caused by COVID-19 virus]. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*. 2020;1(1):1-9. [Link]
- Yolcu HH. Koronavirüs (COVID-19) pandemi sürecinde sınıf öğretmeni adaylarının uzaktan eğitim deneyimleri [Preservice elementary teachers' distance education experiences at the time of coronavirus (COVID-19) pandemic]. *AUAd*. 2020;6(4):237-50. [Link]

32. Akyol C. Turizm ön lisans öğrencilerinin COVID-19 pandemisi sürecinde gerçekleştirilen uzaktan eğitim uygulamalarına yönelik görüşleri [Tourism associate degree students' views on distance education practices during the COVID-19 pandemic]. SERD. 2020;4(2):65-82. [\[Link\]](#)
33. Mamun MA, Griffiths MD. First COVID-19 suicide case in Bangladesh due to fear of COVID-19 and xenophobia: Possible suicide prevention strategies. Asian J Psychiatr. 2020; 51:102073. [\[Crossref\]](#) [\[PubMed\]](#) [\[PMC\]](#)
34. Al-Mohair HK, Alwahaishi S. Study on students' experiences about on-line teaching during COVID-19 outbreak. Technium Social Sciences Journal. 2020;8(1):102-16. [\[Crossref\]](#)
35. Włodarczyk JR, Alicuben ET, Hawley L, Sullivan M, Ault GT, Inaba K. Development and emergency implementation of an online surgical education curriculum for a General Surgery program during a global pandemic: The University of Southern California experience. Am J Surg. 2021;221(5):962-72. [\[Crossref\]](#) [\[PubMed\]](#) [\[PMC\]](#)